

Живе химерник в місті срібнім,
на путнє – марна голова, –
і тільки й вміє, що слова
писать, нікому не потрібні.

А далі по тексту, не зменшуючи пафосності тону і підтверджуючи вислів Ф. Ларошфуко, зазначає:

І всі – з епохою на «ти»
і з генієм – запанібрата,
і всім – хіба що повмирати –
вже й німб лавровий золотий [1, 72]

Проте в іншій поезії «Всерйоз й жартома» [1, 73-74] автор вже не німий спотерігач, а уособлення ліричного героя. Він з гіркою іронією зазначає про свою опозицію до такої дріб'язкової поведінки «великих художників слова», додаючи елемент словесної гри (певної словесної дуелі):

Не можу, не вмію –
слова німіють.
Віршем не смію –
інші сміють.

Або у вірші «Хто перший, хто другий – хіба не однак?» [1, 79]:

У кого й зернина – мов та гора,
хто Майстер, а хто – шахрай.

На цих окремих поезіях особливості жіночої іронії/самоіронії у творчому доробку Світлани Йовенко не закінчуються, а породжують спектр різноманітних варіацій: від стосунків між чоловіком і жінкою, де іронія набуває забарвлення ліричного суму («Прощальна елегія», «Відгоріли свічки тополь», «Тебе любити – душу загублю» - збірка «Обличчя вітру»), до елементів філософської казки («Іван», іровий вірш «Попелюшка») та філософських роздумів над сутністю жіночої долі (вірші «Ти хто? Ти – сонце на вечірнім прузі», «Сентиментальна жінка», «На довгому повідку (Спроба іронії)» - збірка «Обличчя справжня мить»), де іронія набуває вже рис саміронії.

Література

1. Йовенко С.А. Обличчя справжня мить: лірика / Світлана Йовенко. – К. : Рад. письменник, 1979. – 256 с.
2. Кулакевич Л.М. Концепція світу і людини в системі художніх координат ліричної та епічної творчості Світлани Йовенко : монографія/ Кулакевич Людмила. – Д. : вид-во «СПД Маковецький Ю.В.», 2008. – 190 с.
3. Ларошфуко, Франсуа де. Мемуари. Максимы / Франсуа де Ларошфуко. – Репр. Воспроизвед. текста изд. 1971 г. – М. : Наука, 1993. – 279 с.

Мельник Н. Г.,

кандидат філологічних наук,

Криворізький державний педагогічний університет

СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ АНЕКДОТ ПРО МОСКАЛІВ: ДИНАМІКА ТРАДИЦІЇ

В усі численні драматичні та трагічні періоди для українців гумор завжди був засобом самозбереження. Це одна з найяскравіших рис національного характеру.

До аналізу сміхових явищ української культури зверталися в своїх працях М. Драгоманов, М. Сумцов, В. Гнатюк, І. Франко, А. Кримський, Г. Нудьга, О. Дей, Л. Махновець, Г. Кречетень,

М. Яценко, Б. Деркач, В. Косяченко, О. Курочкін, О. Щербатюк, Р. Кирчів, І. Кімакович. Проте багато питань ще й сьогодні потребують глибокого вивчення.

Нині актуальним, на нашу думку є звернення до традиційного анекдоту як фольклорного жанру малої форми, що, на думку багатьох дослідників народної сміхової культури, є одним із найпродуктивніших та найпопулярніших жанрів.

Питання про те, який твір словесного народного мистецтва можна вважати традиційним – непросте, адже жанр анекдоту передбачає швидку реакцію народу на ті чи ті явища, події, вчинки людей. Лаконізм, що притаманний анекдоту, є виявом уміння народного генія побачити та висловити найяскравіші, найвиразніші риси явищ, подій, учинків людей. Традиція ж передбачає тривале в часі відтворення основного змісту та форми фольклорного твору, що демонструють певні ментальні стереотипи національної свідомості. Саме здатність до трансформацій, уміння народу пристосуватися до нової життєвої реальності, на нашу думку, визначають динаміку фольклорної традиції.

Особливе місце в гумористичній фольклорній спадщині займають анекдоти про москалів. Саме ці твори демонструють тісний взаємозв'язок традиційного і новітнього. Відповідно до тематичної класифікації, ці твори можна віднести до соціально-побутових анекдотів [2, 171].

Сучасні значення лексеми «москаль» є результатом глибокого аналізу народом політичних, соціальних та морально-етичних чинників свого розвитку. Цей традиційно негативно маркований фольклорний образ нині набирає нових значень: 1) вояк чужоземної армії, що вторглася на територію України; 2) аморальний представник українського суспільства, носій деструктивного способу мислення, котрий, мешкаючи в Україні, шкодить їй ізсередини. Найяскравіше народні оцінки виявляються в таких жанрах фольклору як прислів'я та приказки, соціально-побутові пісні, соціально-побутові казки та анекдоти.

Фольклорний образ москаля – складний і неоднозначний. Його національне на соціальне трактування продиктовані історичними, політичними, психологічними чинниками української історії. Як правило, цей образ постає у фольклорі в двох соціально-психологічних варіантах. Це **москаль-солдат** (можливо, українець – вояк російської армії) та **москаль-росіянин**, представник українського суспільства, який ментально відрізняється від українця. Він – носій «інших», «чужих» цінностей, що є неприйнятними для представника української культурної традиції.

У народних оцінках цих фольклорних типів є певні відмінності. Народ тонко відчуває психологічні зміни, що відбуваються з людиною, яка змушена виживати в чужому неприродному оточенні. Тому образ москаля-солдата осмислюється як уособлення людини, що згрубіла у війську, втратила зв'язки з національним, родинним оточенням, отже, і з морально-етичними орієнтирами свого етнічного середовища. Тому з ним слід поводитися обережно. Другий тип (москаль, що є росіянином за походженням), як правило, фольклорною свідомістю осмислюється через категорії «інший», «чужий». При всій толерантності, притаманній нашому народові, терпимості щодо інших націй, українці постійно відчували цю «іншість». Цей традиційний фольклорний образ москаля репрезентовано багатоманітністю варіантів. Це **москаль-ворог**, із яким ведеться війна (хитрий, зрадливий і підступний); це **москаль-командир** у царській армії та **москаль-солдат**, який квартирує у селян. Вони марковані підкреслено негативно.

Народне ставлення до москаля яскраво репрезентоване в прислів'ях та приказках. Цікаво, що прислів'я та приказки як жанр, що вирізняється лаконічністю та місткістю, репрезентує категоричність народних оцінок щодо морально-етичних рис москаля. Інші ж жанри ілюструють більш обережне ставлення до цього соціально-психологічного типу. Таку ж обережність демонструє соціально-побутова казка, що містить великий масив творів про хитрого та винахідливого солдата («Як солдат із зуба борони юшку варив», «Солдат борщ солить») [1, 598].

Анекдоти про москалів із огляду на лаконічну форму та особливості функціонування (розповідаються вони в невеликому колі однодумців, людей, яким можна довіряти) як правило, є сразками гострого, часто «чорного» гумору.

Цікаво, що сьогодні в народному середовищі побутують як твори, що виникли в XIX–XX ст., так і новітні зразки. Образ москаля перебуває в межах традиції: він маркований підкреслено негативно. Це цілком зрозуміло з огляду на те, що сутність соціально-психологічного типу москаля не змінилася (великоруські амбіції, зверхність, неповага до інших націй, культур, міф про вибраність росіян, причетність до високорозвиненої універсальної культури, прагнення загарбати якомога більше «ісконнорусских земель»). Тому образ москаля-солдата, що втратив моральні орієнтири під час служби у війську Російської імперії, образ москаля-загарбника – вояка червоної армії, що топчеться по західноукраїнських землях, зомбованого радянською ідеологією, цинічного і жорстокого органічно трансформується сучасною фольклорною свідомістю. Але якщо перший тип москаля викликає в народі бажання бути обережним, то два наступних – боротися з ним усіма можливими засобами. Останні події в Україні спричинили до появи цілої гілки анекдотів, у яких народ гостро і досить категорично висловлює своє ставлення до типу «москаль».

Наш народ завжди був і є відкритим для спілкування, обміну традиціями, творчої співпраці. Разом із тим він справедливо вимагає поваги до себе, своєї культури, не терпить насильства, зверхності, хитрості, пристосуванства. Саме в цій національній концепції слід шукати витоки народного ставлення до москаля, що яскраво репрезентований у народному анекдоті.

Література

1. Калинова сопілка. Антологія української народної творчості. Казки, анекдоти, легенди, перекази, оповідання [упорядкув., пер., ст. та прим. О. Ю. Бріциної, Г. В. Довженок, С. В. Мишанича]. – К. : Веселка, 1989. – 615 с.
2. Кімакович І. І. Традиційний анекдот в контексті сміхових явищ української культури: дис. ... канд. філол. наук: спец.: 10.01.07 / Ірина Ігорівна Кімакович – К., 1996. – 248 с.
3. Магас Г. Б. Народнописенні жанри Стрийщини: традиції та інновації: дис. ... канд. філол. наук: спец.: 10.01.07 / Галина Богданівна Магас. – Л., 2013. – 207 арк.

Мітракова О. О.,

аспірантка,

Бердянський державний педагогічний університет

ГРА З ПЕРСОНАЖЕМ ЧИ ГРА ЧИТАЧЕМ? ПОСТМОДЕРНИЙ МІФ У ТВОРІ ДЖ. ФАУЛЗА “МАГ”

Інтелектуальна гра та гра в перевдягання, метатеатр синтезувалися у романі Дж. Фаулза “Маг”. Головний герой Ніколас Ерфе є учасником гри Кончіса, піддослідним у його лабораторії та актором і глядачем у його театрі.

Питання дійсності та реальності порушується ще на початку твору, а потім розростається і стає одним із головних для читача та головного героя твору. Ніколас Ерфе – представник англійського суспільства, наділений типовими вадами свого покоління та впливу. Самозакоханий, загублений та самовпевнений Ерфе давно забув про свій талант та здібності, шукає пригод та нових вражень на грецькому острові Фраксос у ролі вчителя.

Захват від прогулянок та пейзажів, спокій змінюють суїцидальні думки та спроби самогубства. Коханка без кохання, що залишилася в Англії, є ще однією причиною втечі у Грецію і водночас підґрунтям для депресії на острові. Пригнічений герой потрапляє до маєтку Кончіса, який є сценою і водночас ігровим майданчиком, де правила та сценарій пише хазяїн маєтку.

Інтелектуальна гра з читачем є тільки ширмою, завісою, що приховує багатогранність твору. Дж. Фаулз змінює ідею дійсності, реальності. Людина бачить, те, що хоче бачити, чи те, що їй видають за реальність. Життя Ніколаса Ерфе перетворюється в абсурдну гру, а він – іграшка, лялька у руках Кончіса. Жорстока гра не має на меті розділити гравців на переможців та